

Bogoubica je moao postati samoubica. Wille zur Macht pretvorilo se u Wille zur Nacht. Noć, teška noć legla je na Evropu. Ruše se idoli Evrope, i nije daleko dan, kada neće ostati ni kamen na kamenu od evropske kulture, koja je gradove zidala a duše razoravala, koja je tvari obožavala a Tvorca odbacila...

Zaljubljen u Evropu, ruski mislilac Hercen je dugo živio u njoj, ali je pri kraju svoga života, pre 100 godina pisao: "Dosta smo dugo proučavali crvotočni organizam Evrope; u svima slojevima, svuda smo videli prst smrti... Evropa se približuje strašnoj kataklizmi... Političke revolucije se ruše pod teretom svoje nemoći; one su izvršile velika dela, ali nisu svršile svoj zadatak, srušile su veru, a nisu ostvarile slobodu; raspirile su u srcima želje koje nisu bile u stanju ispuniti... Ja sam prvi koji bledim, i bojim se tamne noći što nastupa ... Zbogom umirući svete, zbogom Evropo!"...

Pusto je nebo, jer nema Boga na njemu; pusta je zemlja, jer nema besmrtnih duša na njoj; evropska kultura je svoje roblje pretvorila u groblje. I sama postala groblje. "Ja hoću da idem u Evropu, – izjavljuje Dostojevski, – i znam da idem na groblje"...

Pre Prvog svetskog rata propast Evrope predosećali su i pretskazivali samo setni vidioci slovenski. Posle Prvog svetskog rata to uviđaju i osećaju i poneki Evropljanin. Najhrabriji i najiskreniji među njima nesumnjivo je Špengler koji je posle Prvog svetskog rata uzbunio svet svojom potresnom knjigom: *Untergang des Abendlandes*. U njoj on svima sredstvima, koja mu pruža evropska nauka, filosofija, politika, tehnika, umetnost, religija, pokazuje da Zapad pada i propada. Od Prvog svetskog rata Evropa se nalazi u ropcu. Zapadnjačka ili faustovska kultura, po Špengleru, počela je u desetom veku posle Hrista, a sada se raspada i propada, da sasvim nestane krajem dvadeset i drugog veka. Za evropskom kulturom, rasuđuje Špengler, nastaje kultura Dostojevskoga, kultura pravoslavlja.

Kroz sve svoje kulturne izume evropski čovek naglo umire i izumire. Zaljubljenost evropskog čovečanstva u sebe, – to je grobnica iz koje ono ne želi, i zato ne može, da vaskrsne; zaljubljenost u svoj razum, – to je kobna strast koja pustoši evropsko čovečanstvo. Jedino je spasenje od toga: Hristot, – tvrdi Gogolj. Ali svet, "rasejan